

Lange Voorstraat 102

Aan tafel met...

Marcel Breuer

Betekenis en toekomst van de Amerikaanse ambassade

Marcel Breuer
Betekenis en toekomst van de Amerikaanse ambassade

Koninklijke Academie van Beeldende kunsten | 26 maart 2008 | BNA Kring Haaglanden

Marcel Breuer

Betekenis en toekomst van de
Amerikaanse ambassade

De Amerikaanse ambassade was de eerste jaren gedeeltelijk toegankelijk voor het publiek. (foto: Jan Versnel/MAI)

Marcel Breuer

Betekenis en toekomst van de Amerikaanse ambassade

1 Inleiding – 9

2 Stedenbouwkundige analyse: Peter Drijver – 13

3 Architectuurhistorische analyse: Wijnand Galema – 23

4 Het debat – 33

Casper Postmaa beschouwt de politieke wispelturigheid als een grote bedreiging van de architectuur.
(foto: Ronald Schlundt Bodien)

Ten geleide

Met gepaste trots presenteert het bestuur van de BNA kring Haaglanden het verslag van de Jaaropening 2008.

Inmiddels traditioneel werd ook deze drukbezochte avond opgeluisterd met een diner in een gerenommeerd Haags gebouw met vele prominente gasten.

Was de afgelopen jaren de hoofdrol weggelegd voor de visie van één of meerdere personen: dit jaar was het een gebouw – de Amerikaanse ambassade van Marcel Breuer – dat het middelpunt van de avond was en waar meerdere personen hun visie over etaleerden.

De Amerikaanse ambassade is een gebouw, dat bij uitstek laat zien hoe architectuur verweven is met de politieke opvattingen uit een bepaalde tijd.

Een aardige bijkomstigheid was dat de Dag van de Architectuur 2008 als thema had : Architectuur en Politiek en het debat op de Jaaropening vormde daar een mooi begin van. Zoals de diverse gasten in dit vijfde HaAC uitgebreid zullen toelichten en illustreren is de discussie rondom de Amerikaanse ambassade al sinds de eerste schetsen (1952) gaande. Heden ten dage houdt zij de gemoederen nog steeds bezig en zal dat ongetwijfeld doen tot na 2011, het jaar waarin de ambassade haar intrek zal nemen in Wassenaar.

Het is verheugend dat niet alleen architecten zich met de discussie hebben bemoeid, maar ook vooraanstaande politici, waaronder Marieke Bolle, toenmalig voorzitter van de Haagse gemeenteraadsfractie, die op de avond zelf een vurig pleidooi hield voor het behoud van het gebouw. Inmiddels – anno 2009 – is Marieke Bolle wethouder van Cultuur en Financiën in Den Haag, hetgeen een mooie belofte is voor dit bijzondere gebouw, dat in 2009 haar vijftig jarige leeftijd zal bereiken.

De BNA kring Haaglanden en mede-organisator van het debat de Bond Heemschut gaan er van uit dat de verjaardag van dit gebouw beloond zal worden met de status van Jong Monument.

Wellicht werkt de hedendaagse kredietcrisis, die ook de architectuur hard treft, in dit geval als een voordeel, doordat het een ieder dwingt om zorgvuldig en met beleid na te denken over de kwaliteit en het behoud van ons cultureel erfgoed.

Het verheugt het bestuur te kunnen constateren dat de BNA Kring Haaglanden nog steeds een stevig aandeel levert aan het levendige architectuurklimaat in Den Haag.

Wederom kunnen we constateren dat niet alleen architecten haar bijeenkomsten bezoeken – Aan Tafel met... is inmiddels een begrip geworden – maar ook bestuurders en vooral gewone burgers komen naar de bijeenkomsten. Dat is belangrijk en nogmaals willen wij benadrukken dat architectuur en openbare ruimte niet alleen het imago van Den Haag bepalen, maar ook een stempel drukken op het dagelijkse leven van iedereen die in Den Haag, woont, werkt of verkeert.

Ook in het komende jaar hoopt de Kring weer haar steentje bij te dragen aan het architectuurdebat met onder meer bijeenkomsten over stadsbouwmeesters, duurzaamheid en schoonheid.

Terry van der Heide

Voorzitter bestuur BNA Kring Haaglanden

1 Inleiding

Het thema van het debat

In mei 2005 maakte de regering van de Verenigde Staten kenbaar hun ambassade aan het Korte Voorhout in Den Haag rond 2010 te willen verplaatsen. Dit werd noodzakelijk geacht omdat de veiligheid op deze locatie niet langer toereikend bleek te zijn. Zowel de Rijksoverheid als het Haagse College van Burgemeesters en Wethouders besloten medewerking te verlenen, mede om een einde aan de ongewenste inrichting van de openbare ruimte aan het Korte Voorhout te kunnen maken. De zware veiligheidsmaatregelen die met name sinds de aanslagen van 11 september 2001 zijn getroffen, ontregelen en ontsieren dit deel van de binnenstad. Bovendien is inbreuk gedaan op het karakter van het in 1959 opgeleverde gebouw, naar een ontwerp van de Hongaarse, tot Amerikaan genaturaliseerde architect Marcel Breuer (1902-1981). De nieuwe ambassade zal worden gebouwd op een locatie aan de Waalsdorperlaan in de gemeente Wassenaar, op (privaatrechtelijk) Haags grondgebied. In juli 2006 bereikte de Amerikaanse overheid overeenstemming met de gemeente Den Haag over de aankoop van de grond. Inmiddels is het duidelijk dat de Amerikaanse ambassade tot 2011 gevestigd blijft aan het Korte Voorhout. De gemeente heeft eind 2006 een bouwaanvraag voor tijdelijke veiligheidsmaatregelen gehonoreerd met een geldigheidsduur van maximaal vijf jaar. In 2007 werden werkzaamheden afgerond die het straatbeeld enigszins hebben veraangenaamd. Tijdens al deze ontwikkelingen werden vragen gesteld over wat er met het op termijn leegkomende, niet op de monumentenlijst geplaatste ambassadegebouw moet gebeuren. Moet het gebouw worden gesloopt, gerenoveerd of worden herbested? En op basis van welke argumenten: is de ambassade een kil modernistisch gebouw dat een historisch waardevolle plek ontsiert of juist een icoon van de wederopbouw dat is mooi ingepast in een nieuw ingerichte omgeving?

In nieuwsbrief 4 van de RACM van juli 2007 werd in het intrigerend artikel 'het gebouw waar niemand van houdt' aandacht besteed aan het ontwerp, de plek en de meningen over de kwaliteiten van de ambassade: niet geliefd bij het publiek, ongewenst bij het gemeentebestuur, en slechts gewaardeerd door architecten en kenners. Het artikel wordt afgesloten met een oproep voor een open debat over de toekomst van het gebouw. Het bestuur van de BNA kring Haaglanden zag aanleiding de geworpen handschoen op te pakken en het jaar 2008 in te luiden met een debat over het gebouw van Breuer. Zoals sinds vier jaar gebruikelijk vond de avond in de Koninklijke Academie van Beeldende Kunsten plaats in de sfeer van een diner uit de Amerikaanse keuken, met wisselende tafelbezetting. De BNA gaat ervan uit dat een goede maaltijd, gelardeerd met een gedoseerde hoeveelheid drank, inspireert en de tongen losmaakt.

'Aan tafel met... Marcel Breuer' bracht op 26 maart 2008 inderdaad een spetterend debat, dat de opmaat moet vormen tot de brede discussie die zowel het gebouw als de plek waard toekomt. De aanwezigheid van onder andere de voorzitter van de landelijke BNA, Jeroen van Schooten, en voormalig Rijksbouwmeester Jo Coenen onderstreepte het belang van het onderwerp. De avond werd georganiseerd met de Bond Heemschut en in samenwerking met het weekblad Den Haag Centraal.

Terry van de Heide overhandigt Nathalie de Vries en Jeroen van Schooten het verslag van de jaaropening BNA Kring Haaglanden 2007. (foto: Ronald Schlundt Bodien)

Thijs Asselbergs manifesteert zich als gedreven discussieleider. (foto: Kees Duijvestein)

Voorgerecht

De bijeenkomst wordt ingeluid door de voorzitter van de BNA Kring Haaglanden, Terry van der Heide, die aan Jeroen van Schooten en Nathalie de Vries het eerste exemplaar van het verslag van de voorgaande Jaaropening van BNA Kring Haaglanden uitreikt: Aan tafel met ... Jeroen van Schooten en Nathalie de Vries. Vervolgens motiveert de directeur van Heemschut, Karel Loeff, de beweegredenen van de Bond om het debat over de ambassade aan te gaan. De Bond van circa 7500 leden werd in 1911 opgericht door (vooral op Amsterdam gerichte) verontruste architecten die teveel stadsschoon verloren zagen gaan. Zo was een autoriteit als K.P.C. de Bazel één van de eerste bestuursleden. Loeff geeft aan dat de top 100 van minister Plasterk van waardevolle gebouwen uit de wederopbouwjaren Heemschut verontruste. De lijst leek te beperkt en eerder het begin dan een afgerond geheel. Hoewel twee gebouwen van Breuer (in Rotterdam en Amstelveen) in de lijst zijn opgenomen, viel de Amerikaanse ambassade buiten de boot omdat zij vanwege de oplevering in 1959 'te jong' zou zijn. Het verheugt Heemschut daarom dat de Commissie Zuid-Holland een verzoek zal indienen bij de gemeente den Haag om de ambassade voor te dragen voor de gemeentelijke monumentenlijst. Temeer, omdat dit een belangrijke stap is op weg naar de status van rijksmonument. Heemschut werkt aan een actiever imago en gaat graag met eenieder in debat, ook met de politiek en inclusief minister Plasterk. Loeff legt het eerste bommetje: 'Heemschut pleit voor een zinvolle, culturele herbestemming van de ambassade.'

Ook Coos Versteeg, de hoofdredacteur van de in mei 2007 voor het eerst verschenen weekkrant Den Haag Centraal, verantwoordt zijn aanwezigheid. Met de krant wordt beoogd de lacune in het aanbod van kunst en cultuur te vullen dat ontstond na de fusie van dagbladen. De aftrap werd genomen met de Dag van de Architectuur 2007. De discussie-avond 'Aan tafel met... Marcel Breuer' kwam en passant ter sprake toen met Terry van der Heide de Dag van de Architectuur Den Haag 2008 werd besproken.

De avond wordt dynamisch en scherp geleid door architect Thijs Asselbergs die vroegtijdig een peiling houdt in de zaal of de ambassade wel of niet gesloopt moet worden. Op dat moment blijken ongeveer tien aanwezigen vóór sloop te zijn.

Alvorens Asselbergs de twee inleidende sprekers kan introduceren, volgt een (geplande) politieke interventie. Gemeenteraadslid Marieke Bolle van de PVDA-fractie breekt een lans voor het behoud van de ambassade. Bolle stelt dat de Haagse binnenstad dan wel geen openlucht museum is zoals de Amsterdamse, maar geeft aan dat de ambassade onmiskenbaar op een prachtige plek staat. Het is volgens haar een mooi, lichtgekleurd gebouw dat

in beginsel een vriendelijke uitstraling naar de stad heeft. De gebruiker heeft het echter ontoegankelijk gemaakt. Desondanks is het gebouw van Breuer de moeite van het behoud waard. Bolle stelt voor het gebouw op termijn open te stellen voor het publiek, bijvoorbeeld door het organiseren van tentoonstellingen. Door het gebouw weer terug te geven aan de stad kan het worden ontdaan van het huidige stigma en weer door iedereen worden geaccepteerd. Partijgenoot Marnix Norder, wethouder Bouwen en Wonen, spreekt zich zoals verwacht niet uit over behoud of sloop. Namens het Haagse College van Burgemeester en Wethouders pleit hij voor het voeren van een kwalitatief goede discussie. Norder onderkent dat daartoe vanavond een aanzet wordt gegeven. De geplande verhuizing over vier jaar biedt voldoende tijd voor een zorgvuldig ingericht denkproces. Aangezien het initiatief is genomen om de ambassade op de gemeentelijke monumentenlijst te plaatsen, is de opdracht uitgegaan voor een cultuurhistorische verkenning. De opgave is volgens Norder zo complex dat het gemeentebestuur niet over één nacht ijs wil gaan.

Thijs Asselbergs vat de centrale vraagstellingen samen, waarover na het hoofdgerecht en twee inleidende presentaties zal worden gediscussieerd:

- Is het gebouw in architectonisch-cultureel opzicht dermate waardevol dat het een tweede leven verdient;
- Als dat zo is, waaruit bestaat dan dat tweede leven;
- Als het gebouw de monumentenstatus krijgt, wat gebeurt dan met de directe omgeving van het Korte en Lange Voorhout.

Vanuit de bond Heemschut wordt 'het eerste bommetje gelegd'. (foto: Ronald Schlundt Bodien)

Aan het begin van de avond ging het er nog rustig aan toe. (foto: Ronald Schlundt Bodien)

Coos Versteeg verklaart de rol van Den Haag Centraal. (foto: Ronald Schlundt Bodien)

2 Stedenbouwkundige analyse: Peter Drijver

Historische ontwikkeling

Met een indrukwekkend aantal historische tekeningen en foto's geeft de Haagse architect Peter Drijver van SCALA Architecten een gedetailleerde stedenbouwkundige analyse van de voorgeschiedenis van de locatie en omgeving van de Amerikaanse ambassade. Het materiaal is verzameld voor een in februari 2007 afgeronde studie naar bebouwingmogelijkheden van het Korte en Lange Voorhout, in opdracht van Bouwfonds MAB Ontwikkeling.

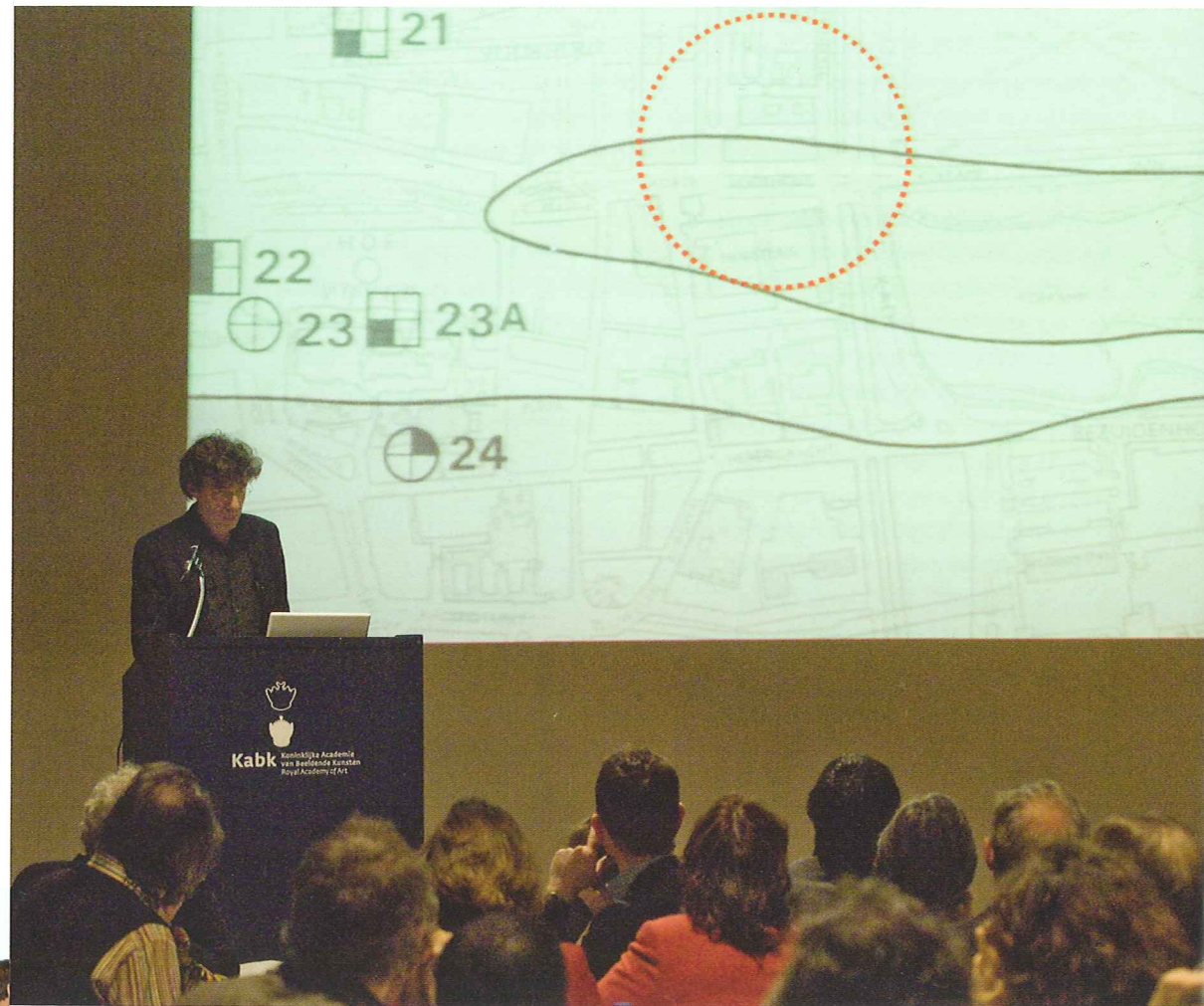
Het historisch overzicht maakt duidelijk dat de omgeving van het Korte Voorhout zowel in stedenbouwkundig als architectonisch opzicht ingrijpend is gewijzigd ten opzichte van de situatie tijdens het vergissingsbombardement op 3 maart 1945. Een topografische kaart maakt inzichtelijk dat het Korte Voorhout ontstond aan het eind van de 18e eeuw en vervolgens werd omzoomd door gebouwen van ontwikkelaars avant la lettre. In het verlengde van het Korte Voorhout vormde de Bosbrug over de Koninginnegracht een herkenbare entree tot de stad. Opmerkelijk was de beslotenheid van een aantal openbare ruimtes, waaronder het Smidsplein en het Smidswater. Het door de uitbreiding van de grachtengordel gevormde gebied vormde een organisch verlengstuk van het slijke Lange Voorhout waar notabelen zich graag vestigden. Vanaf het begin van de 19e eeuw vonden veranderingen plaats in de aard van de bebouwing: de omgeving van het Voorhout tot de Prinsessegracht was minder eenzijdig op het wonen voor de Haagse bovenklasse gericht. De levendigheid werd vergroot door de programmatische uitbreiding met onder meer kerken, horecagelegenheden, een academie en twee schouwburgen.

Aan het begin van de wederopbouw was een groot aantal architectonisch waardevolle gebouwen verdwenen die met name in de tijd van de Republiek waren ontstaan. Naast het stadspaleisje van Prins Frederik, tal van herenhuizen en patriciërswoningen als Huis Caan en Huis Van Dordt betrof dit een reeks bekende Haagse gebouwen. Drijver toont afbeeldingen van het met een plat dak opgehoogde Hotel Paulez (de voorganger van de Amerikaanse ambassade), een tot boekhandel verbouwd woonhuis, parfumerie Faber

13

Gezicht naar het Korte Voorhout vanaf achter de Bosbrug, gravure uit 1720.

De hoek van het Lange en Korte Voorhout in 1855. (foto: J.H. Bückmann)

Peter Drijver naast het op een bodemkaart aangegeven plangebied van de Wederopbouw. (foto: Ronald Schlundt Bodien)

en het woonhuis van de Franse gezant (de voorganger van de Franse ambassade). Het wachtje van Zeger Reijers aan de Koningsbrug, dat bekend was als uitspanning en knooppunt van tramverbindingen in de regio, markeerde niet langer de begrenzing tussen het groen en de stenen stad. Het is opvallend dat zelfs de vervanger van de verwoeste Kanonnengieterij van Pieter Post – het Ministerie van Onderwijs aan de Gietkom – bijna tien jaar geleden al werd vervangen naar het door KOW ontworpen Artilleriegebouw.

Overigens hadden al voor de oorlog enkele discutabele ingrepen plaatsgevonden. Drijver noemt het woonhotel met de lunchroom Lensvelt Nicola op de kop van het Toernooiveld uit 1926 dat geen ensemblewerking bracht. Verder vielen de gebouwen van de Posthoorn en café De Ton die de kop van het Smidsplein vormden, ten prooi aan stadsvernieuwing in de jaren '30. Daarbij werd een appartementengebouw gerealiseerd naar ontwerp van Co Brandes. De andere kant van het Smidsplein werd toen nog begrensd door een gebouw met een afgeschuinde hoek.

Desalniettemin bleef het tot het bombardement een veelkleurig stadsdeel, en volgens Drijver in alle opzichten harmonieus.

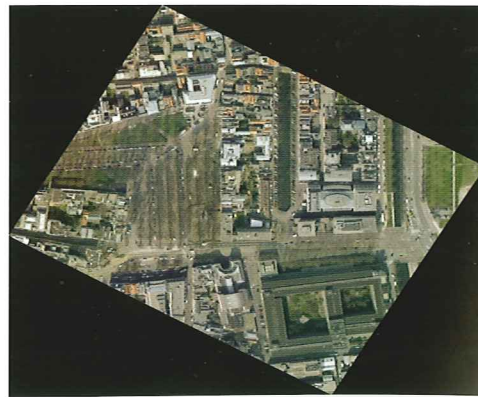
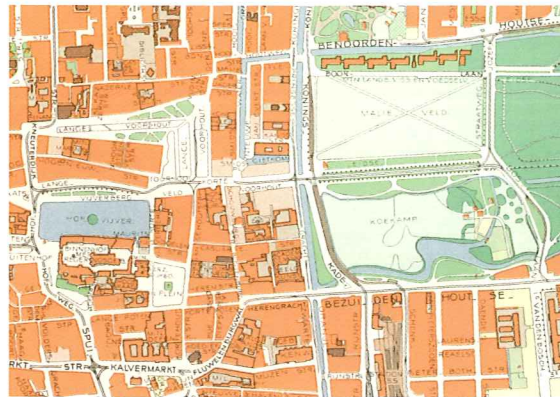
Wederopbouw

De huidige blokkendozenstructuur langs het Korte Voorhout is het gevolg van het wederopbouwplan van W.M. Dudok uit 1952. Het door de Raad vastgestelde plan voorzag in reconstructie van het Korte Voorhout. Door de brede opening naar het Smidswater verdween tot teleurstelling van Drijver het Smidsplein en werd de singelgracht een wat onbeduidende watergang.

Binnen het plan werd tussen 1952 en 1972 een viertal gebouwen ontwikkeld in drie deelgebieden: het Ministerie van Onderwijs van Rijksbouwmeester Friedhoff, de Amerikaanse ambassade van Marcel Breuer, de Franse ambassade van LIAG en het Ministerie van Financiën van J. Vegter, F. Sevenhuijsen en M. Bolten.

De situatie aan het Voorhout bij aanvang van de Wederopbouw.

De situatie aan het Voorhout na afronding van de wederopbouwfase 1952-1972.

De ontwerpdracht voor de Amerikaanse ambassade was het resultaat van een grondruil met de bevrijders, waardoor een locatie op Zorgvliet weer in handen van de gemeente kwam. Het huidige AXA-gebouw, de Franse ambassade en de Amerikaanse ambassade vormen de verbrokkelde noordwestgevel van het Korte Voorhout.

Volgens Drijver heeft de naoorlogse ontwikkeling niet geleid tot een aangenaam stadsbeeld. Door een overmaat aan profielen is de situatie te ingewikkeld geworden. Omdat er te veel leemtes zijn, verloor het Smidswater de intimiteit. Verder is de architectonische kwaliteit van naoorlogse gebouwen als bijvoorbeeld het AXA-gebouw niet hemelbestormend.

Volgens Drijver is de in de oksel van het Korte en Lange Voorhout gesitueerde L-vormige Amerikaanse ambassade een 'aardig' gebouw uit de jaren '50. Het mist echter de verfijning om te kunnen wedijveren met de overbuurman en het past bovendien niet op de plek. Kenmerkend voor de tijd is het contrast met de historische stad qua inpassing en architectonische vormgeving. De ambassade bestaat uit vrij gesitueerde bouwmassa's die zijn verbonden door een transparant tussenlid. De gevels bestaan uit een trapeziumvormig patroon van natuurstenen platen en kleine vensters. Het gebouw had van meet af aan een gesloten karakter, maar moest door zijn moderniteit een hoopvolle, welvarende toekomst uitstralen. Met de herwaardering van de historische stad en de teloorgang van het Amerikaans imago medio jaren '70 veranderde de waardering voor het gebouw en kreeg het een soort stigma. Door ingrepen in de openbare ruimte is het gebouw verworden tot een gesloten vesting die de openbare ruimte op onvriendelijke wijze annexeert. Volgens Drijver zou het het beste zijn om vervangende nieuwbouw te plegen in een historiserende stijl die bij de omgeving van de oude stad past, om weinig harmonieuze

De huidige situatie aan het Voorhout.

Massastudie voor vervangende nieuwbouw. (SCALA architecten, 2007)

Artist impression van het Korte Voorhout. (SCALA architecten, 2007)

contrasten te vermijden. Mocht desondanks worden gekozen voor behoud, dan moet de ambassade worden gevrijwaard van een renovatie a la het Ministerie van Financiën. Een ingreep à la de Zonnestraal van Duiker strekt echter wel tot aanbeveling.

Planvoorstel

Omdat beide straatwanden van het Korte Voorhout op de schop gaan, stelt Drijver dat er een eenmalige kans ligt om stedelijke verscheidenheid te creëren. Die kans is des te aantrekkelijker omdat hier maar weinig spelers aan zet zijn: slechts de Rijksgebouwendienst en de gemeente Den Haag. Door een nieuwbouwplan te koppelen aan een stedelijke openbare functie kan de plek worden ontdaan van het huidige stigma. Tot aan het Malieveld kan een zogenaamde Stadtreparatur plaatsvinden. Dit is mogelijk omdat de omgeving ondanks enkele littekens nog goed intact is. De plaatsvervangende nieuwbouw van de ambassade is dus onderdeel van een meer omvattend plan.

Voor de stedenbouwkundige opgave spelen onder meer de volgende overwegingen:

- Een herstel van de rooilijnen van de stedenbouwkundige ruimte van de periode vóór het plan van Dudok. Dit impliceert het verkleinen van de openbare ruimte tussen de Amerikaanse en Franse ambassade, de reconstructie van het Smidsplein en het versterken van de continuïteit van het Smidswater en het aanbrengen van een gelede overgang tussen intimiteit en royale allure;
- Een herstel van de maat en schaal van de historische bebouwing aan het Korte Voorhout, aan de hand van een aantal precedents in de omgeving;
- Het versterken van een aantal wandelcircuits van en naar de Malieveldgarage;
- Het aanbrengen van architectonische continuïteit tussen de Prinsessewal, het Korte en Lange Voorhout, het Toernooiveld en de Vijverberg;
- Het aanbrengen van meer programmatische differentiatie.

Het stedenbouwkundig plan van Drijver behelst het terugbrengen van delen die passen in het bestaande stedelijk ensemble en daar een betekenisvol onderdeel van kunnen vormen. Voor de noordwestelijke zijde van het Korte Voorhout betekent dit het sluiten van het bouwblok en het intensiveren en differentiëren

18

Peter Drijver geeft een gedegen en gedetailleerde analyse van de stedenbouwkundige geschiedenis en de huidige situatie. (foto's: Ronald Schlundt Bodien)

van de bouwmassa. De bestaande typologie van de historische omgeving biedt hiertoe een betekenisvol ankerpunt.

Voor de bebouwing ter plaatse van de Franse ambassade en het AXA-gebouw (de nieuwe behuizing van de Hoge Raad) betekent dit de verdeling van de locatie in meerdere grote panden.

Drijver toont de mogelijke nieuwe situatie onder meer aan de hand van bouwmassastudies. Hij beperkt zich in zijn voordracht in hoofdzaak tot de locatie van de Amerikaanse ambassade: een driedelig gebouw op ondergrondse parkeerlagen dat zich voegt in de historische omgeving. De ensemblewerking van de drie gebouwen is met name aan de kant van het Korte Voorhout te ervaren. Wat betreft het nieuwe programma met een openbaar karakter worden achtereenvolgens getoond: de Sael: een grote zaal annex Grand Café voor presentaties, bijeenkomsten, conferenties en jubilea. Deze ruimte wordt bestemd voor maximaal 200 personen; de Salons zijn multifunctionele zalen voor vergaderingen, jubilea en presentaties; de Suites vormen een nieuw woonhotel in Haagse traditie voor short-stay guests met bijzondere service.

In de zaal heerst grote waardering voor de stedenbouwkundige analyse, maar de impressies van Drijver van het 'klassieke' gebouw, als mogelijke vervanger van de ambassade, wordt door veel aanwezigen in schaal en massa als te groot en te pompeus bevonden. Dit lijkt in strijd te zijn met zijn eigen eerdere betoog. Het toont tevens de risico's van marktwerking voor deze locatie, wanneer een te groot programma wordt opgesteld om het een en ander haalbaar te maken.

Tenslotte presenteert Drijver een checklist van vier internationale toparchitecten die in een classicistische trend werken en excelleren door verfijning in details, doorwerking van het interieur en ontwerp van meubilair en verlichting. Uitgenodigd zijn Quinlan and Francis Terry uit Colchester, Demetri Porphyrios Associates uit Londen, Leon Krier uit het Luxemburgse Bereldange en Robert Adam Architects uit Winchester. Al deze architecten hebben instemmend gereageerd.

In de zaal wordt getwijfeld aan de keuze van deze vier buitenlandse architecten. Een aantal aanwezigen acht hun soort classicistische beeldtaal on-Nederlands en daarmee niet passend aan het Voorhout.

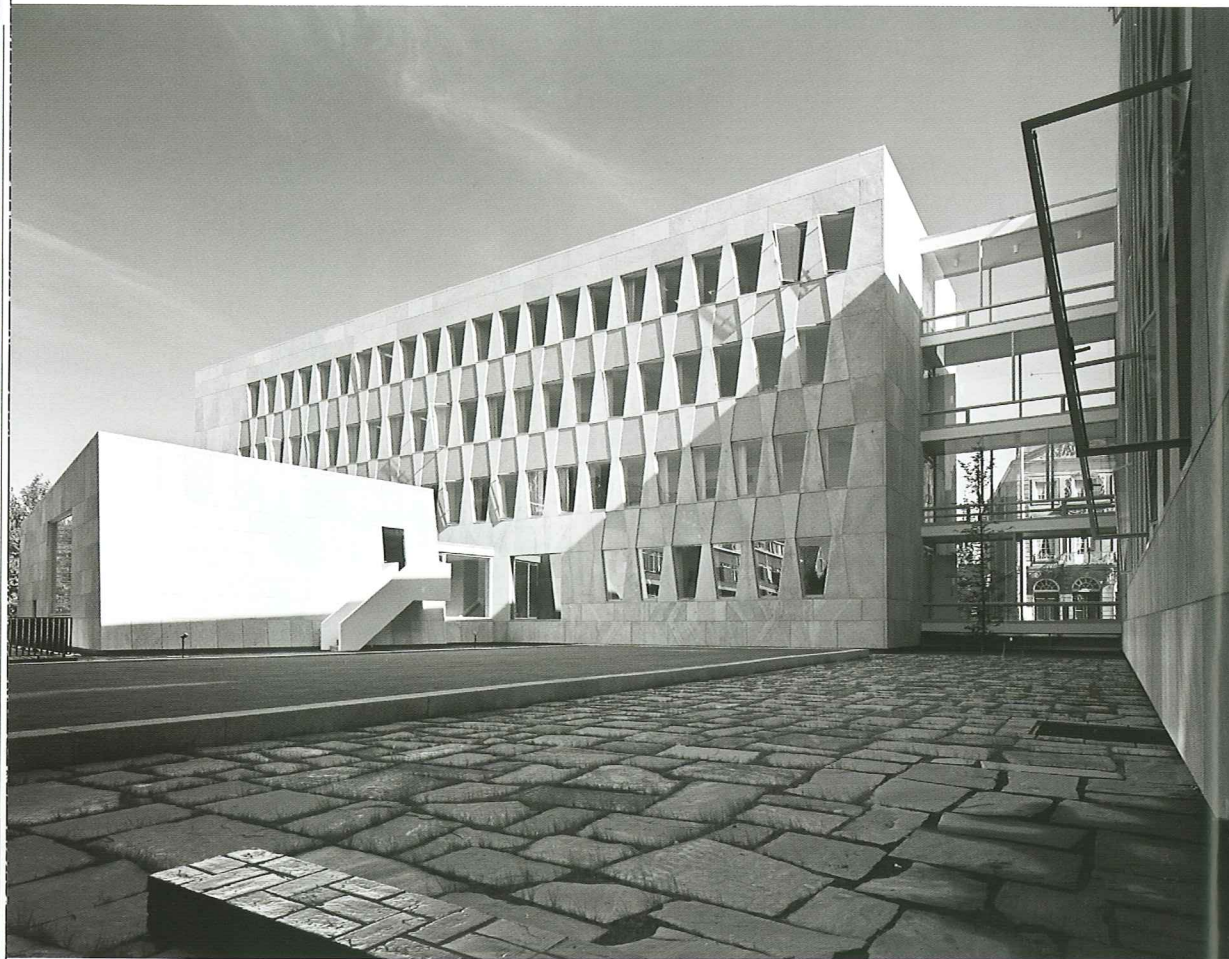
19

De zaal is onder de indruk van de studie van Peter Drijver. (foto: Ronald Schlundt Bodien)

Als spreekstalmeester begeeft Thijs Asselbergs zich ook onder de aanwezigen. (foto: Ronald Schlundt Bodien)

Ook de binnenplaats van de ambassade werd vormgegeven door het bureau van Breuer. (foto: Jan Versnel/MAI)

Foto blz. 20/21
De ambassade aan het Korte Voorhout in 1963. (foto: DSO, Haags Gemeentearchief)

3 Architectuurhistorische analyse: Wijnand Galema

Naoorlogse planvorming

In opdracht van de gemeente Den Haag verrichten de architectuurhistorici Fransje Hooimeijer en Wijnand Galema onderzoek naar de architectuur- en cultuurhistorische betekenis van de Amerikaanse ambassade. Tijdens de voordracht van Wijnand Galema is hun rapportage nog in voorbereiding. Net als Peter Drijver ondersteunt Wijnand Galema zijn voordracht met een onthullende reeks historische foto's en tekeningen. Galema geeft aan de door Drijver geschetste biografie van de plek te complementeren met de biografie van het gebouw. Eerst worden voor wat betreft de locatie van de ambassade nog enkele aspecten uitgelicht.

Galema begint zijn verhaal met een opname van het Voorhout van 3 maart 1945 waarmee het beeld van totale verwoesting wordt getoond. De bominslagen troffen geen groot gebied, maar de gaten waren gapend. De nood was dus hoog. Het eerste plan voor wederopbouw dateert al uit 1945 en werd gemaakt door de toenmalig rijksbouwmeester Friedhoff. Het voorzag onder meer in de nieuwe huisvesting van een aantal ministeries. Zo werd het ministerie van Justitie getekend op de plek waar later het ministerie van Financiën werd gebouwd.

Galema maakt duidelijk dat de onafhankelijk stedenbouwkundige van de gemeente, W.M. Dudok, na het afgeblazen plan van Friedhoff meerdere reconstructieplannen voor het Korte Voorhout en omgeving heeft gemaakt. Inhakend op de door Drijver aangehaalde verdwenen entree van de stad stelt Galema dat men destijds helemaal niet van plan was de vooroorlogse situatie te herstellen. Men koos voor een moderne uitstraling voor dit gedeelte van de stad. De reconstructie van de vooroorlogse situatie beperkte zich tot de lijnen van boombeplantingen aan het Korte Voorhout.

De invulling van de locatie van het verdwenen Hotel Paulez startte met de in 1947 door de Haagse Kunstkring georganiseerde, bescheiden manifestatie 'Den Haag bouwt op.' Daarvoor werd een prijsvraag uitgeschreven waarbij zes ontwerpen werden tentoongesteld. Daaronder bevonden zich zowel moderne als historiserende plannen. De discussies van destijds vertonen enkele overeenkomsten met het debat van deze tijd: er werd nogal wisselend gedacht over de passende architectonische stijl voor de wederopbouw. Er waren zelfs voorstellen voor hoogbouw.

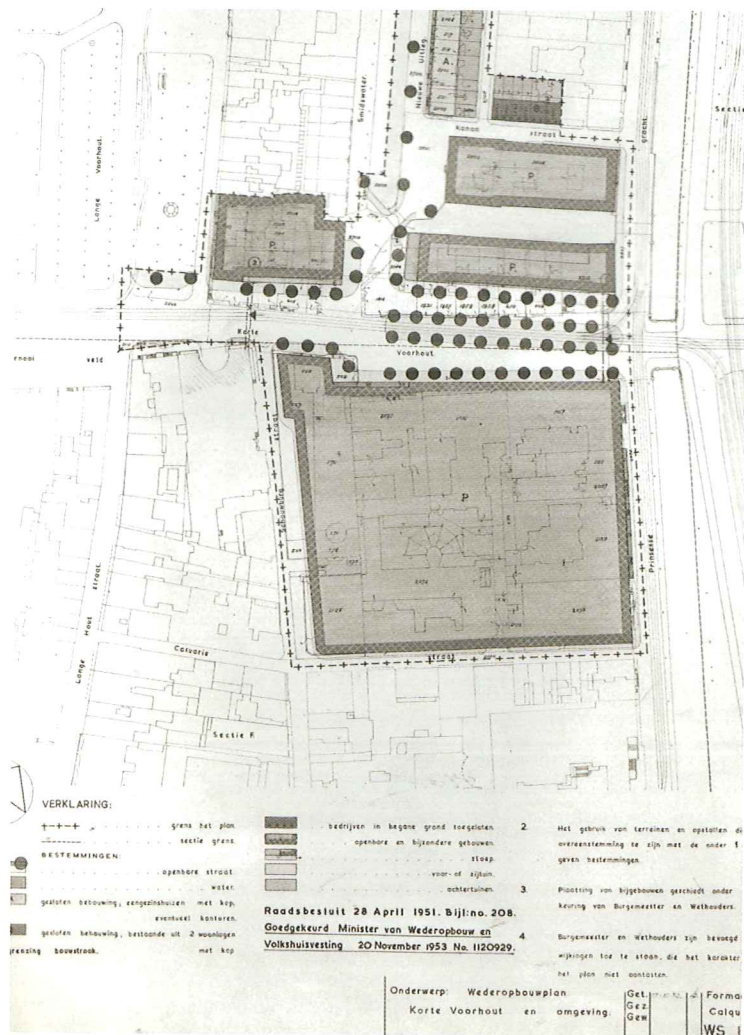
Nogmaals de plek

Als belangrijke pijler van zijn onderzoek in het algemeen noemt Galema het boek *The Architecture of Diplomacy: Building America's Embassies* van Jane C. Loeffler uit 1998. Ook twee andere boeken van oud-medewerkers van Breuer worden aanbevolen: Marcel Breuer: A Memoir van Robert Gatje en Marcel Breuer. Architect van de New Yorkse hoogleraar Isabelle Hyman.

Vervolgens gaat Galema nader in op de locatie van de ambassade. Waarom staat het gebouw op deze plek? Het is toe te schrijven aan de voor de oorlog naar de Verenigde Staten geëmigreerde Hagenaar Ides Watersloot van der Gracht. Hij werkte voor het Amerikaanse ministerie van Buitenlandse Zaken, op de afdeling die zich bezig hield met Amerikaanse huisvesting in het buitenland. Watersloot van der Gracht kocht hiervoor in diverse landen grond aan, waarbij hij meestal op verschillende paarden wedde. Voor de Amerikaanse ambassade in Den Haag verwierf hij van de familie Goekoop een stuk grond op het landgoed Zorgvliet. De rest van Zorgvliet was decennia eerder verkocht aan de gemeente Den Haag. Het betreffende stuk grond was in 1930 ook aan de gemeente aangeboden, maar het was nooit tot een definitieve transactie gekomen. De Amerikanen zagen het grondgebied in een rustige groene

Schets van W.M. Dudok voor een nieuw cultureel centrum, gezien vanaf Zorgvliet.

Door de Raad goedgekeurd wederopbouwplan van het Voorhout van W.M. Dudok uit 1951.

omgeving als een geschikte locatie voor de ambassade, de ambassadeurswoning en woningen voor medewerkers van de ambassade. Dudok had echter andere plannen met dit gebied dat een onderdeel vormde van de door de Duitsers aangelegde Atlantik Wall. Daarbij zou een deel van Zorgvliet worden geofferd aan de ontwikkeling van een cultureel centrum. Een twistpunt was het door de familie Goekoop en de gemeente bepleitte behoud van het Catshuis, waarvan de Amerikanen geen voorstanders waren. Toen het lang ging duren, dienden zich meerdere gegadigden aan voor het perceel op Zorgvliet, waaronder het Koninklijk Huis voor de bouw van een nieuw paleis. De gemeenteraad besloot daarop dat het Zorgvliet persé wilde behouden. Eén en ander leidde tot een grondruil. Zorgvliet werd teruggegeven aan de gemeente Den Haag, in ruil voor de locatie aan het Korte Voorhout en nog wat andere stukken grond ter compensatie.

Het Amerikaanse bouwprogramma

Het boek *The Architecture of Diplomacy* geeft inzicht in de indrukwekkende omvang van de mondiale bouwopgave die de Amerikanen tijdens de wederopbouwfase ontwikkelden. Dit betrof onder meer 46 ambassades, militaire bases en een zeer groot en gevarieerd bouwprogramma in West-Duitsland. De uitwerking van de bouwopgave verliep parallel aan de ontwikkeling tot wereldmacht. Omdat werd beoogd het een en ander zo snel en efficiënt mogelijk uit te voeren, werd een speciale organisatie opgericht, de Foreign Building Office (FBO). Toen al snel bleek dat de kennis van de FBO te beperkt was, werd een aantal architecten bij de organisatie betrokken.

Ralph Rapson en John van der Meulen leidden één van de bureaus die connecties hadden met de FBO. Rapson en van der Meulen maakten het eerste ontwerp voor de Amerikaanse Ambassade aan het Korte Voorhout en ook voor enkele andere ambassades in Europa. De ambassade in Den Haag betrof een modernistisch, vrij transparant gebouw dat weinig rekenschap hield met de omgeving. Ondanks de kritiek die het plan ten deel viel, was de vooruitstrevendheid in het buitenlands bouwprogramma opvallend, met name gezien het feit dat de Amerikanen hun eigen overheidsgebouwen meestal in classicistische stijlen ontwierpen. Nadat een nieuwe Amerikaanse regering was geïnstalleerd, werd de koers duidelijk: de gebouwen in het buitenland moesten de moderniteit van de Verenigde Staten weerspiegelen.

Binnen de FBO voltrokken zich allerlei veranderingen. In 1954 werd vastgesteld dat door vakdeskundigen geselecteerde bureaus specifieke locaties kregen toegewezen. Zo werd SOM opdracht gegeven voor de projecten in Duitsland. Voor de ambassades werden onder andere de emigrant-architecten Walter Gropius, Eero Saarinen en Marcel Breuer geselecteerd. Het betrof progressieve, wereldberoemde bureaus die echter niet volledig de vrije hand kregen zoals Rapson en van der Meulen die hadden genomen. De architecten werd nadrukkelijk gevraagd rekening te houden met de lokale omstandigheden. Voor zover Galema bekend is, stelde het feit dat Breuer Den Haag kreeg toegewezen op toeval. Nadat een ander bureau moest afhaken bleek Breuer als enige beschikbaar te zijn om op korte termijn een ontwerp te kunnen maken voor

Het aan het eind van de 20e eeuw afgebroken Ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen uit 1953 van Rijksbouwmeester Friedhoff. (foto: P.G. Kempff, 1980)

In de filmzaal van de Amerikaanse ambassade zijn in de loop der tijd ca. 600 publieksfilms vertoond. (foto: Jan Versnel/MAI)

het gebouw aan het Korte Voorhout. Het gegeven dat Breuer op dat moment al twee Nederlandse opdrachten op zak had, heeft daarin mogelijk ook een rol gespeeld.

Het gebouw en de omgeving

Tijdens de periode dat aan de opdracht werd gewerkt, leidde Breuer een groot bureau dat snel groeide en een goede leerschool vormde voor later zelfstandig werkende architecten. Breuer zelf stond in deze periode open voor nieuwe ideeën, maar behield altijd de controle over het totaalontwerp. In tegenstelling tot Rapson en Van der Meulen hield Breuer in zijn ontwerp rekening met wat later in de omgeving gebouwd zou worden (al is het anders geworden dan hij zich voorstelde).

Galema toont het eerste ontwerp van Breuer uit 1956. De Haagse Welstandscommissie had zich al eind 1955 unaniem positief uitgesproken over dit plan en noemde het een *traite d'union* tussen het historische Korte Voorhout en het in moderne stijl te reconstrueren gebied aan het Korte Voorhout. Na de presentatie van het plan door Breuer in 1957 was de pers nogal verdeeld en het Haagse publiek was er tegen. De vakwereld uitte zich aanmerkelijk positiever en was het ongeveer eens met de Welstandscommissie. Zoals hem was gevraagd, hield Breuer in het bouwdeel aan het Korte Voorhout exact de goothoogte van de Koninklijke Schouwburg aan. De gebouwen zijn echter niet even hoog omdat de ambassade een (destijds omstreden) plat dak kreeg.

Breuer weigerde met historiserende motieven aansluiting te vinden bij het historische gevelbeeld. Hij zocht inbedding in de omgeving op zijn eigen manier. Brede raamstroken vond hij niet passen en een modernistische vliesgevel behoorde dan ook niet tot de opties. Breuer gaf duidelijk aan openingen te willen maken in de gevel. Dit resulteerde in zorgvuldig gedetailleerde ramen, die verspringen in het grafisch patroon van de gevelvlakken.

De hoofdopzet van de ambassade bestaat uit twee rechthoekige bouwvolumes, die over drie verdiepingen worden verbonden door smalle, transparante verbindingsgangen. Het gebouw dat 104 kamers telde had twee ingangen. Eén was bestemd voor de medewerkers van de diplomatieke vleugel aan het Lange Voorhout. De entree aan het Korte Voorhout was ook voor het publiek bestemd, bijvoorbeeld om richting auditorium te gaan waar de eerste jaren propagandafilms over de Verenigde Staten werden vertoond. Binnen het totaalontwerp werd ook de binnenplaats door het bureau van Breuer ingericht.

Breuers integraal ontwerp

Galema geeft een virtuele rondleiding door het gebouw. Hij vertrekt daarbij van de stelling dat de ambassade geen modernistisch gebouw is, zoals vaak wordt beweerd. Het gebouw is een voorbeeld bij uitstek van de 'mooie soberheid' van de jaren '50. Het kantoorgebouw excelleert niet zozeer door bijzondere ruimtes, maar vooral door de subtiele vormgeving. Net als bij de Rotterdamse Bijenkorf blijkt uit het ontwerp Breuers fascinatie voor de trapeziumvorm. De honingraatvorm van de gevels van het Bijenkorf-gebouw betekende dus meer

Wijnand Galema geeft een verrassend inzicht in de architectuur-historische kwaliteiten van de ambassade. (foto: Ronald Schlundt Bodien)

De trapeziumvorm van de buitengevels van de ambassade is ook kenmerkend voor de detaillering van het interieur. (foto: Leo Boode, Haags Gemeentearchief)

Foto blz. 28/29
Het ontwerp van Breuer was erop gericht via de binnenplaats zoveel mogelijk daglicht toetreding te verschaffen tot het gebouw. (foto: Jan Versnel/MAIL)

dan louter een verwijzing naar een bijenkorf. De gevels van de ambassade met het patroon van trapeziumvormen zijn gemaakt van Duitse muschelkalksteen en een teruggelegde plint van Pools graniet.

Mies van der Rohe stelde ooit: 'God is in the detail!' Dit is zeker van toepassing op de ambassade. Galema toont details van het interieur en geeft inzicht in het authentieke materiaalgebruik, zoals het teakhout en de cristallino-tegels van de wanden in de hal. Tot de verbeelding spreken de vorm van de trapboom, de deurgrepen en de scheluw gelegde vloertegels van Noors leisteen. De trapeziumvorm komt hierin terug. Ook op een hoger schaalniveau is het lijnenspel van de gevel in het interieur doorgezet, zoals in de betonnen draagconstructie van de open opgezette, fraaie bibliotheek.

Uit de beeldenreeks blijkt dat alles geïntegreerd is ontworpen, maar dat in de loop van de tijd het totaalbeeld is aangetast. Zo vormt het huidige gebouw een compilatie van ongeschonden en aangetaste ruimtes, zoals het auditorium. Overigens blijken alle aantastingen cosmetisch en dus herstelbaar te zijn. Galema stelt dat Breuer terecht wordt geassocieerd met het buismeubilair, maar dat hij zich niet heeft bemoeid met het ontwerp van het meubilair binnen de ambassade. Deze taak was weggelegd voor het State Department, met de kanttekening dat de keuze van het meubilair de vormgeving van het interieur van Breuer wel moest ondersteunen. De firma Dunbar, die de huisontwerper Edward Wormley in dienst had, leverde voor een periode van dertig jaar het meubilair voor overheidsgebouwen. De buismeubelen die nu in het gebouw worden gebruikt, horen er dus eigenlijk niet in thuis.

Galema komt tot een slotbetoog. Alles in het ontwerp moest moderniteit en de komst van een nieuwe tijd uitstralen. Tot op zekere hoogte betekende dat ook het geven van openheid van zaken aan het publiek. De weergaloze foto's van Jan Versnel tonen het relatief open karakter dat het gebouw destijds had. Ondanks de commotie vooraf, werd het gebouw in het algemeen goed ontvangen door het Haags publiek. Parallel met allerlei politieke ontwikkelingen – zoals de Vietnam-oorlog en het Watergateschandaal – kwam de klad in de waardering voor onze bevrijders en daarmee ook voor het gebouw. Gedurende de jaren '70 viel het beloofde land van zijn voetstuk. In plaats van dat het imago werd opgepoetst, verslechterde de reputatie van de Amerikanen in de volgende decennia. Met name na de aanslagen in New York verwerd het gebouw veiligheidshalve tot een soort ontoegankelijke bunker, die niet meer acceptabel was in het Haagse stadsbeeld.

Na een tussentijdse evaluatie van Thijs Asselbergs nemen Hans Kuiper, Ton Voets en Kees van der Hoeven stelling in het debat. (foto's: Ronald Schlundt Bodien)

4 Het debat

Voorafgaand aan de discussie

De onthullende, deskundige presentaties bieden voldoende stof voor discussie. De zaal heeft veel waardering voor de stedenbouwkundige analyse van Peter Drijver, maar evenzoveer voor de fraaie architectuurhistorische biografie van het gebouw die Wijnand Galema voorschotelde. Over de hele linie zijn de aanwezigen het eens over de noodzaak tot het behoud van het gebouw, maar over de soort herbestemming en al dan niet de monumentenstatus bestaat nog geen eenduidigheid. De brede discussie hierover breekt net los en uiteraard moet deze bijeenkomst daartoe de opmaat vormen. Als gespreksleider plaatst Thijs Asselbergs vanuit zijn eigen ervaring als architect en stadsbouwmeester van Haarlem de bijeenkomst in een ruimere context. Het debat over slopen en bouwen in een historische omgeving is volgens hem pas begin jaren '90 op gang gekomen en voorsnog niet afgerond. De bijeenkomst van vanavond markeert een volgende fase, waarin politici zich meer met architectuur zijn gaan bemoeien. De opdracht van Wethouder Norder voor een architectuurhistorisch onderzoek is symptomatisch daarvoor. Asselbergs stipt nog even het dilemma aan. Mocht het gebouw een (Rijks)monument worden, dan kan dat de herbestemming danig bemoeilijken. Anderzijds kan de monumentenstatus wél de nodige bescherming geven. Als inleiding op het debat structureert Asselberg de gespreksstof van de discussie over het gebouw als zodanig en vervolgens het vaststellen van de betekenis van de plek. Dat laatste is belangrijk omdat zich hier de door Drijver aangeduide kans voordoet dat het hergebruik van het gebouw onderdeel zou kunnen vormen van het hergebruik van een deel van een karakteristiek stukje Den Haag.

De betekenis van het gebouw en de plek

Ischa Finaly opent het debat met een aantal stellingen over de cultuurhistorische waarde van het gebouw. Ten eerste geeft zij aan wat Pat Andrioli al eerder tijdens de avond had opgemerkt: Marcel Breuer is met de ambassade één van de eerste internationale (top)architecten in Den Haag, en zelfs in Nederland. Nog afgezien van het gebouw, acht zij de plek van prominent belang. Alleen al het feit dat de locatie destijds min of meer werd verkocht aan de Amerikanen, acht zij een stevige discussie waard met de toekomstige eigenaar, de gemeente Den Haag. Zij stelt dat die kans niet verloren mag gaan. Tenslotte spreekt Finaly haar waardering uit voor de stedenbouwkundige analyse van Drijver, maar met het daaruit gedistilleerde programma kan zij zich niet vereenzelvigen: eerst moet de opgave zorgvuldig worden geformuleerd.

Hans Kuiper stelt dat de Amerikaanse ambassade een fantastisch voorbeeld is van de zogenaamde 'arrogantie van de architectuur', een belangrijk aspect van de (onbewuste) arrogantie van de architectuurgeschiedenis. Als voorbeeld haalt Kuiper een project aan van zijn bureau KOW in de Paramaribostraat in Den Haag. Het plan kon als architectuurhistorische invulling in een gevelwand noch door de Welstandscommissie noch door Monumentenzorg adequaat worden beoordeeld. Gehoor gevend aan Asselbergs verzoek om in te gaan op de eventuele monumentenstatus, moet volgens Kuiper duidelijk worden vastgesteld wat nu precies wordt beoordeeld: de architectuurhistorische en culturele waarde, de plek of beide? Het devies van Kuiper luidt dat de ambassade in ieder geval behouden moet blijven voor de stad.

Architect Niek van Vugt constateert dat wat het laatste betreft, de meesten in de zaal het vermoedelijk met Hans Kuiper eens zijn, maar dat deze specifieke situatie ook nog om een speciaal begrip vraagt. Het zijn niet zozeer de gebouwen die de cultuurhistorische waarde bepalen, als wel de openbare ruimte. Volgens Van Vugt is dit mechanisme pas goed te doorgronden voor wie Den Haag en de omgeving van het Voorhout een beetje kennen. Zoals Aldo van Eyck ooit heeft ondervonden: wie alleen al probeert een boom te verplaatsen, stuit op de grootst mogelijke weerstand. Dit ligt zo stevig verankerd in dit deel van de stad dat zelfs een architect als Breuer met zijn reputatie daar niet tegen op kan.

Het gebouw is volgens Van Vugt on-Amerikaans en ook on-Hongaars. Omdat het zo mooi de rooilijnen van de omgeving volgt, is de ambassade fraai gesitueerd in een omgeving die bijzonder is door de versmelting van verschillende tijdperken. Het gebouw past goed in de schaal en de stedenbouw van het Korte Voorhout. Van Vugt beschouwt de ambassade als een waardevolle toevoeging aan een omgeving die niet langer louter historisch is, want dat was de situatie tot het bombardement van 1945. Eén van de aanwezigen geeft aan dat hem ooit duidelijk is gemaakt dat Breuer zich voor het gevelontwerp heeft laten inspireren door de lantaarnpalen op het Lange Voorhout. Toen er nog geen hekken voor het gebouw stonden in de jaren '70 kon hij zelf vanaf het terras van de Posthoorn in de schemering constateren dat de integratie in het Voorhout-landschap bijzonder goed was geslaagd.

Pleidooien voor meer onderzoek

Architect Ton Voets signaleert dat wanneer de Zeitgeist verandert – en dat gebeurt continu – gebouwen in een bepaalde stijl en zelfs een hele periode verguisd kunnen worden. Daarbij wordt de drang om te slopen hevig. Dit begon in de 19e eeuw en heeft sindsdien een aantal pieken gekend. Bekend in dat opzicht zijn bijvoorbeeld de '70'er jaren. Maar in elke periode manifesteert zich wel iets dat een andere periode verguist. Als eigentijds voorbeeld noemt Voets de sloop van de Zwarte Madonna van Carel Weeber. Voets neemt geen blad voor de mond en stelt dat dit manifest van sociale beweging uit de jaren '80 eenvoudigweg is ingeruild tegen commerciële hoogbouw. Voets betreurt vooral dat moeizaam lering wordt getrokken uit de geschiedenis en telkens weer moet worden gestigmatiseerd. Wat betreft de ambassade constateert Voets dat er geen gebouw meer exemplarisch is voor de jaren '50. Alleen dat al is volgens hem een argument voor behoud. Net als veel anderen pleit Voets wat betreft een eventuele herbesteding voor een gedegen onderzoek en een stevige discussie, voordat te ad hoc wordt gekozen voor een (zoveelste) kinderdagverblijf of een cultureel centrum. De keuze voor een herbesteding is volgens Voets nog niet aan de orde!

Stedenbouwkundige Jan de Graaf geeft de discussie over herbesteding een extra dimensie. Hij onderschrijft de stedenbouwkundige en architectuurhistorische historische waarden die tijdens de voordrachten duidelijk zijn gemaakt. De Graaf is echter benieuwd naar de cultuurhistorische inhoud van het gebouw, naar belangrijke transatlantische besluiten die in het gebouw van Breuer zijn genomen. Ook dit is bepalend voor de plek en kan volgens De Graaf een belangrijke ingang vormen voor een afgewogen omgang met het gebouw.

Architect Job Roos mist iets in het tot nu toe gevoerde debat. Peter Drijver is volgens hem terecht uitvoerig ingegaan op het autisme van de gebouwen in de omgeving (zoals Equity and Law en de Franse ambassade), maar Roos hecht belang aan een gedegen ruimtelijke analyse van de ambassade aan het Korte Voorhout. Volgens Roos draagt het gebouw van Breuer meer dan de andere gebouwen bij aan de vorming van een gevelwand. Tenslotte meent hij dat opname in de monumentenlijst bevestiging van het gebouw teweeg kan brengen. Als het niet de status van monument krijgt, impliceert dat niet dat het gesloopt moet worden. Roos pleit voor een uitvoerig onderzoek naar een gepaste herbesteding.

Veel aanwezigen zijn onthutst dat over de renovatie van het Ministerie van Financiën nooit een openbaar debat is gevoerd.

De ingangspartij van de ambassade aan het Korte Voorhout was tot in de jaren '70 toegankelijk voor het publiek.

Trauma-effect of niet?

Thijs Asselbergs vraagt om de mening van bewoners van het Voorhout. Charles Vermeulen maakt namens de Stichting Vrienden van het Lange Voorhout kenbaar dat onder hen enige mate van verdeeldheid heerst. De kwestie is niet eenvoudig. Vermeulen geeft aan dat het gebouw van Breuer 'afgrijpselijk' is, maar moet ook constateren dat het door de jaren heen wel een eigen positie heeft oververd. Hij vraagt zich af of het zeer intrigerende verhaal van Drijver niet tot nog iets beters kan leiden, in ieder geval tot een goede gedachtenwisseling rond de vraagstelling 'waarom zou er niet iets kunnen ontstaan dat goed aansluit bij het gebied'?

Peter Drijver krijgt daarop de gelegenheid zijn uitgangspunten opnieuw te verwoorden. Aan de hand van een historisch voorbeeld introduceert hij het zogenaamde trauma-effect.

Drijver stelt dat velen een trauma hebben overgehouden aan de sloop van het OLVEH-gebouw van Jan Wils in 1969, op de hoek van de Kortenaerkade en de Anna Paulownastraat. Het verzekeringskantoor verving destijds een niet noemenswaardig rijtje huizen. Het was een mooi plastisch gebouw dat begin jaren '70 werd vervangen door een gebouw van Piet Zanstra. De stelling van Drijver luidt dat – hoe fraai ook – OLVEH daar nooit gebouwd had mogen worden, want het paste totaal niet in de Zeeheldenbuurt. Drijver komt tot de essentie van zijn betoog: het gaat erom dat gebouwen samen een stedelijke omgeving vormen. Anders gezegd, gebouwen moeten elkaar kunnen verdragen wat betreft maatvoering en architectonische stijl. Hij haalt daarbij de Letterenfaculteit aan, die eenvoudigweg te groot is voor de Amsterdamse binnenstad. Wat betreft de locatie aan het Korte Voorhout is een menging van functies een tweede vereiste voor de reconstructie van stedelijkheid. Dat kan een grootschalig kantoor zoals er nu staat nooit bieden.

Drijver geeft een ernstige waarschuwing voor wat dreigt te gaan gebeuren met de monumentendiscussie: die lijkt zich weer te beperken tot het object zelf waarbij te weinig wordt gekeken naar de vierkante meters in de omgeving. Refererend aan zijn presentatie noemt hij de herontwikkeling in samenhang met de locatie van de Hoge Raad. De kans die er ligt, moet beslist worden gegrepen.

Tenslotte plaatst Drijver kanttekeningen bij de houding van het RACM en onderschrijft nog eens – de zaal is het daarmee eens – dat ook de renovatie van het Ministerie van Financiën een debat had verdiend. Met veel vuur eindigt Drijver zijn betoog. Hij vreest met grote vrees dat met behoud van het gebouw modieuze restaurateurs een groot gat in de ambassade zagen in de vorm van een trapezium, hier vervolgens glas in plaatsen en daarbij beweren dat het een 'eigentijdse toevoeging' is. Drijver hoopt met volle overgave dat het gebouw gesloopt wordt, voordat iets dergelijks kan plaatsvinden.

De aard van de herbestemming

Thijs Asselbergs recapituleert vanuit een andere invalshoek. Hij stelt dat als het gebouw van Breuer behouden blijft, men in ieder geval weet welke kwaliteiten men in huis heeft. Met sloop van de ambassade staat de stad voor een zeer complexe opgave en het is nog maar de vraag of die goed wordt uitgewerkt. Inhakend op het door Drijver geschetste trauma-effect vraagt Asselbergs de zaal of de trots op Breuer wel oprecht is. 'Zijn we niet gedreven door angst?' Dit wordt de aanwezigen bijna luidkeels ontkend.

Architect Kees van der Hoeven lanceert een origineel voorstel. In de eerste plaats huldigt hij het initiatief voor het openbaar debat dat vanavond plaatsvindt. Ook hij miste dit debat bij de renovatie van het ministerie van Financiën. Nu voltrekt zich een transformatie, terwijl de namen van de betrokken architecten hem amper bekend zijn. Naar aanleiding van de twee prachtige inleidingen opteert Van der Hoeven voor een compromis: is het niet mogelijk het deel van de ambassade aan het

Korte Voorhout te slopen en het bouwvolume aan het lange Voorhout te herbestemmen?

Thijs Asselbergs concludeert dat het door Van der Hoeven geschetste 'poldermodel' aangeeft dat het scala van mogelijkheden nog onvoldoende is verkend. Uitgaande van herbestemming, zijn er in Den Haag inmiddels al enkele rudimentaire ideeën ontwikkeld, zoals een hotel voor expats en een historisch museum. Asselbergs vraagt de zaal of er in dit opzicht al concrete ideeën zijn.

Niek van Vugt breekt een lans voor een herbestemming met een openbaar karakter, tenminste in dat deel van het complex dat Breuer een openbaar karakter had gegeven. De rondleiding door de ambassade die voorafgaand aan het debat werd gehouden was in dat opzicht onthullend. Van Vugt analyseert nog eens beide bouwdelen. Het publiek was destijds welkom aan het Korte Voorhout, waar men via de prachtige entree rechtsaf kon gaan naar de mooi vormgegeven bibliotheek. Rechtdoor lopend naar de filmzaal had men uitzicht op de tuin. Aan de hand van 600 (!) films werd betekenis gegeven aan het gebouw op die specifieke plek. Zo werd onder meer duidelijk gemaakt waarom de ambassade in Den Haag de eerste naoorlogse Amerikaanse ambassade in de wereld was. Het voorstel van Van Vugt luidt die plek weer openbaar te maken, in aansluiting op het publiekstoegankelijk ontwerp van Breuer van destijds. Het deel aan het Korte Voorhout, dat dus nooit een kantoorgebouw was, zou bijvoorbeeld een verlengstuk kunnen worden van de Hoge Raad als informatiecentrum. Van Vugt gaat er daarbij vanuit dat op de plek van de door iedereen lelijk gevonden Franse ambassade nieuwbouw wordt gerealiseerd. Hij is het daarbij in zoverre met Peter Drijver eens dat de kans op herontwikkeling van het gebied moet worden aangegrepen.

Bedreigingen van de architectuur

Voormalig Rijksbouwmeester Jo Coenen voert het debat tot op het scherpst van de snede. Het dilemma van de Amerikaanse ambassade is hem bekend. Hij herinnert zich dat hij destijds bij de minister aan tafel zat, toen deze kenbaar maakte van plan te zijn het ministerie van Financiën te slopen. Hij stelt dat architecten de plicht hebben om de kwaliteiten van een gebouw wereldkundig te maken, ook al is het gebouw in kwestie niet in de favoriete stijl opgetrokken. Coenen noemt als voorbeeld het Glaspaleis van Peutz in Heerlen dat onbruikbaar was geworden en op de nominatie stond voor sloop. Het is behouden en herbestemd. 'met list en bedrog.'

Coenen is beslist voor behoud van de ambassade en maakt zich geen zorgen over de verkoop van het gebouw te zijner tijd, als wordt vastgesteld dat de ambassade transformatiewaardig is. Coenen stelt wel dat de herbestemming een openbare functie moet worden. En dat is iets wat moet worden bewaakt, wanneer het gebouw op de vrije markt komt!

Maar het gaat Coenen om meer. Nederland heeft altijd geleefd bij gratie van Europese architectuur en het is zorgwekkend dat wij in een cultuur leven die sloop van een gebouw van dit kaliber überhaupt bespreekbaar maakt. De sloop van het gebouw van Breuer mag helemaal niet in Frage komen, eenvoudigweg omdat sommige gebouwen niet inwisselbaar zijn. En dat terwijl de architectuur van Bodon, Peutz en Breuer momenteel op de Nederlandse opleidingsinstituten wordt onderwezen, terwijl wij volgens Coenen leven in het MVRDV-tijdperk.

Journalist Casper Postmaa sluit zich aan bij het verhaal van Jo Coenen, maar verbaast zich over een zekere naïviteit die hij tijdens de algehele discussie heeft moeten bespeuren. Hij vraagt zich af wat de waarde van het gevoerde debat is, wanneer ex-burgemeester Wim Deetman straks in de Raad van State kiest voor sloop van de ambassade, gewoonweg omdat hij het niet mooi vindt. Postmaa stelt dat de politieke interventie in deze periode de grootste bedreiging vormt voor de architectuur. Terwijl politici in dit soort discussies zich decennia geleden terughoudend opstelden, hebben zij meer en meer het heft in handen genomen. Postmaa concludeert dat het door een gemeenteraadslid verdedigde

behoud van de ambassade nauwelijks enige betekenis heeft. Thijs Asselbergs stelt echter terecht dat als de ambassade inderdaad wordt gesloopt, de PVDA te zijner tijd wel wat heeft uit te leggen in de Gemeenteraad.

Namens de Bond Heemschut geeft Karel Loeff in een verhitte maar geanimeerde zaal aan dat hij zich terdege bewust is van de gevaren voor de architectuur die Postmaa aanduidt. Desalniettemin is Heemschut met de BNA kring Haaglanden verheugd over het feit dat de discussie over het gebouw van Breuer zich verbreedt en zich uitbreidt naar de stad Den Haag. De monumentenstatus kan de nodige protectie aan het gebouw geven. Heemschut schaart zich volledig achter Jo Coenen: dit debat had eigenlijk niet eens gevoerd mogen worden. Aangezien dit wel het geval is en het zo'n goed debat was, hoopt Heemschut dat de discussie met de politiek snel op gang komt.

Voorafgaand aan een daverend applaus, evalueert Thijs Asselbergs het debat met de stelling: 'de Amerikaanse ambassade van Marcel Breuer is een selling point van grote allure die niet zomaar gesloopt mag worden!'

Niek van Vugt heeft concrete ideeën over een mogelijke herbestemming van de ambassade. (foto: Ronald Schlundt Bodien)

Jo Coenen verbaast zich erover dat de sloop van het ambassadegebouw van Breuer überhaupt een serieuze optie is. (foto: Ronald Schlundt Bodien)

AAN TAFEL MET... is een uitgave van BNA
Kring Haaglanden ter gelegenheid van de
jaaropening op 26 maart 2008 in de Koninklijke
Academie te Den Haag.

Dit cahier bevat het verslag van de
inleidende presentaties van Peter Drijver
en Wijnand Galema over respectievelijk de
stedenbouwkundige en architectuurhistorische
waarde van de plek en het gebouw van
de Amerikaanse ambassade en de daarop
volgende zaaldiscussie die werd geleid door
Thijs Asselbergs.

De illustraties werden geleverd door Peter
Drijver en Marcel Teunissen. De foto's werden
geleverd door het Maria Austria Instituut
(MAI), het Haags Gemeentearchief, Ronald
Schlundt Bodien, Kees Duijvestein en (zonder
naamsvermelding) Marcel Teunissen

De redactie van dit vijfde Haags
ArchitectuurCahier lag in handen van
Marcel Teunissen en de vormgeving is
verzorgd door Brenda Renssen.

Den Haag, april 2009